

crkvenoga prava, koji imade na svršetku ovu bilješku: »Patavii 1463. decimo septimo die Kalendis Novembris sub clarissimo utriusque juris Doctore d. Angelo de Castro. Per me Blasium de Marowcha, canonicum zagradiensem, scholarem iuris canonici, hic liber feliciter explicit. Amen«. (Metrop. bibl. M. R. 17.)

Zagrebački kanonik Blaž se kasnije često spominje u kaptolskim spisima. U potonje se vrijeme njegovomu imenu dodaje i naslov kalničkog arhidjakona. (Arch. de Kemlek), pa se tako njegovo ime sa dodatkom »kalnički arhidjakon« nalazi na početku zagrebačkoga brevijara, štampanoga g. 1487. u Beču. U tom je brevijaru štampano ponovno cijeli predgovor brevijara, štampanoga g. 1484. u Mletcima, od kojega nije danas do sada poznat nijedan primjerak, nu u drugom je bečkom izdanju toga brevijara na početku naštampano, da je to drugo izdanje brevijara jednako onomu, što ga je dao štampati biskup Oswald: »Opera atque diligentia venerabilium dominorum Georgii de Bexin et Blassi de Kemlek, decretorum doctorum et Archidiaconorum in praefata ecclesia... (Tkalčić u »Katoličkom Listu« 1895. p. 309.)

Blaž je imao brata Ivana, koji je također bio zagrebački kanonik i gorički arhidjakon. Potonji je stavio svomu bratu i sebi nadgrobni spomenik, koji zagrebački kanonik Rafael Levaković, (1638—1640.) ovako opisuje: »Penes altare s. Pauli stat monumentum rubei coloris memorati

Joannis Marocha, Archid. Goricensis, sibi suoque fratri Blasio D. D. Arch. Kemlek 1495. die s. Vincentii vita functo facere curavit«. (Farl. Illyr. sacr. V. 339.)

Druga strana ove grobne i prelomljene ploče*) svojedobno iz crkve izbačena, upotrebio kanonik Ljudevit Vukoslavić, kada je dovršio od Vinkovića započetu radnju portala katedrale, te je sa druge strane toga crvenoga grobnoga spomenkama dao uklesati svoj grb, koji ima u štitu, kao i nad njim spodobu vuka, s janjetom u gubici i ovaj napis u majuskuli:

COEPERAT HAEC PRAESUL BENEDICTUS VINKOVICH OLIM
PECTORE FLAGRANTI DOMA PARARE DEO,
QUAE LUDOVICUS EGO WKOSZLAVICH IPSA
UT QUAEANT OPTATUM FINIS HABERE DECUS
LUX AETERNA DEO REGALIS IANUA TEMPLI.

Posljednji redak sadržaje hronografski označenu godinu 1673.

Dr. Ljudevit Ivančan i Gjuro Szabó.

*)O kulturno-literarnom radu Blaža od Moravča isp. Dr. Fr. Fancev: u Katalogu kult.-hist. izložbe u Zagrebu 1925. str. 17. i d.

DVA PROSVJEDA PROTI KONKURENCIJI U ZAGREBU 1769. I 1780.

Ratovi su dvosjekli mač za trgovačke interese; posijecaju gdje i gdje staro korijenje jakih tvrtki, ali i zasijecaju kaštreći na dubu prometa te se nekome i zazeleni, procvate i rodi. A još više nego u vremena mira konkurencija je trgovačka u razdoblju, kad se ratovalo, u tom rečenom smislu značajna. Terezijanski period u istoriji trgovine uza sva nastojanja oko unapređenja nije sam po sebi mogao biti plodonosan u željenom pravcu: slaboga prosperiteta ratovi, gotovo permanentni u dvije trećine razdoblja, monetarna zbrka, nezgode kapitala, redoviti bankroti na dnevnom redu iza svršenog sedmogodišnjeg rata, i sl.

Tjesnoćudnost je značajka svekolike terezijanske komercijalne politike ab ovo, a pogotovo, kad su tolika ratovanja iznijela naravne svoje negativne posljedice, pa je kud i kamo razumljivija tjesnoćudnost u sitnim građansko-trgovačkim krugovima. Poslije završenoga sedmogodišnjeg rata i samim gričanskim piljaricama u Zagrebu sme-

tala je čak i konkurencija kaptolskih družica, kako se već i otprije branilo po ostalim gradićima (a Grič i Kaptol još su tada dvije samostalne općinske jurisdikcije) »... Koí goder vu (ovom) varašu ni purgar, da mu se trštvo vsakojačko prepoveda i da z ničem tržiti nima«. Sve su to u ono vrijeme aferice maljušnih interesnih probitaka u tjeskobnim, zguranim nastambama. Na Griču n. pr. 1781. (prema sačuvanoj poznoj, josefinskoj konskripciji) uopće je bilo samo 14 lica, koja su bila zaposlena u trgovačkoj profesiji (i to samo katolici). A 1787. ne samo Grič, nego cio Zagreb nije imao više nego 2815 žitelja, nekako poput tadašnjeg Karlovca, dok su imali n. pr. Varaždin 4814, Koprivnica 3417, Križevci 1705, a Požega 2002 žitelja.

Na dva decenija otprilike prije te konskripcije javio se u gričko-kaptolskim odnosima ovaj slučaj, koji priopćujem prema ekscerptu iz sjednice gradskog vijeća na

Griču u Zagrebu dana 16. siječnja 1769. (Prothocol., Dietarium):

»Molba nassa vu Miloschu Goszpode Szlavnoga Magistratussa, y ponizna prosny, daje kruto pokorno preporučena!

Vu veliku milosztivne Goszpode szl. Magistratussa obrambu, y protectiu polak vszagdasnye navade mi Szirate vtechi poduffalesze jeszmo. Poklakam razumele bibile, da y pak nam Sziram, y nassi Detichi szromaski, nass szuzami vesz oblean falatecz kruha, koteroga zvelikimi nassemi trudi, y kvari, oszebuino pako porusseinyem sziramstva nassega, koteroga tulike pelde vre pripetilesze jeszu y szadasnye iszto vreme vnoge med Nami nabroitise mogu, ter zadnich Edictumi na chernu Tablyu radi Cridatelszkih Processussev (da drugoga za izplatiti Capitalov, y zamudyenih Interestov Goszpoda Szlavni Magistratus nemogu znaiti) posztavitisze moraju, zatem Dehicza takovih drobna tusno, saloszno Bogczy osztajati moraju, od kuda uffamosze, da Goszpoda Plemeniti Magistratus pred 20 i okolo Letti Milosztivnoga Decretuma ovde produevanoga na van milosztivno danoga Goszpoda Szlavni Magistratus zavrechi nehte, nego tak nyega, kak takai, y nass Szirate Szvoje vu jakoszti, y Milosztivni obrambi obchuvati, y na dalye zadersati sztalno uffajuchesze hote. Ar y tak Peki szada ovde nasztanilsze jeszu, koteri nimalo tulikaise falat kruha, kamo, dabi pak iz Captoloma vszaki dan z kruhom szimo na terstvo hodile, kad oszebuino Santorichka tersziszze, odkuda nachin nikakov nebisze znaiti mogel, da bi mi mogle napotlam sivet, Dehiczu nassu szromasku krepiti, y hraniti, vnogo meinye duge i Interesse velike plachati bi mogle, y zato uffajuchesze, da Goszpoda plemeniti Magistratus szvoje szirate, y na dalye vu miloschi szvoj, y nassem milosztivnom Decretumu zadersati hote, ter ni jedni kaptolovchiczki tersiti zvan szemenszkoğa vremena ovde ne dopuszte, zakoju miloschu dobro zdravye, dugo sivleinye nepresztancze Goszpodina Boga moliti, y prosziti hochemo, y nassu Instantiu z Decretumom zkupa poniszno chakajuče osztajemo. Milosztivne Goszp. Szl. Mag. Naiponiznesse szlusbenicze N. N. Szlav. y kraly. Varassa zagrebechkoğa Purgaricze y Filarke«.

Drugi slučaj takve akutne konkurencije, koliko mi je poznat, pada u doba posljednje godine terezijanstva, kada se libertinstvo Josepha II. (dašto sui generis) još nije bilo promolilo.

Cehovske se, naime, prilike ozbilino uzdrmale najezdom »turskih podanika« a »grčkih« trgovaca. Zagrebački se trgovci u nevolji tada uhvatiše slova neutrnutih starih hrvatskih zakona i saborskih zaklju-

čaka. Ali i po čl. XI. i XII. beogradskog mira od 1739. nije turskim državljanima bilo u habsburškoj državi dopušteno trgovati nego samo na sajmovima. To je bilo uostalom unutarnja regula i za židove, koje se također nije trpjelo. Židovima se naročito sa strane našeg seljaštva i purgarije zamjeralo zaziranje od ozbiljna posla, poimence bježanje od teženja tla i od zanata. Žalili su se dakle 1780. zagrebački trgovci kr. namjesničkom vijeću u Požunu (u komu je sjedio i Franciscus Skerlec¹ i odatle je krajem listopada 1780. poslan cijeli elaborat zagrebačkom biskupu i kaptolskoj visoko prečasnoj gospodi u čijoj su jurisdikciji i nastavali konkurenti zagrebačkih trgovaca (mercatores et quaestores). I da bude ironija veća trgovci su se stali pozivati kao zatočnici vjere na godinu 1609. i tadašnji sabor, kada je (teste Ratkaio Libro 4) vir in fide Romano Catholica fortis uskliknuo protiv herezije o mogućnosti, da će neželjeni gosti piti jednu od triju rijeka tadašnjega hrvatskoga kraljevstva. A sad eto, i ako je još za Ferdinanda II. 1636. ponovo uzakonjena isključiva egzistencija rimokatoličke vjere na hrvatskom teritoriju (Articulus 1-mus et 4-tus), kakva promjena vremena, kakva posljedica na tlu na kojem se toliko krvarilo za katoličanstvo! Artikuluš 24. branio je, da se heretici ikada nasele u ovo kraljevstvo, a na Kaptolu sada sjede u nekadašnjoj Premužičevoj kući 4 trgovca, kod Aubelića 3, a u Vlaškoj ulici 3 šizmatika (proprias officinas habent, mercesque suas fixa sede distrahunt). I trguju, mirno trguju. Na Harmici kod građana Bleša, Laskovića i Miklaušića stoje u društvu 3—4 itd. Ukupno ih je 28. Nego nije dosta da to tridesetak došljaka trguje, oni hoće da dovedu i žene i djecu u Zagreb, snuju o gradnji svoje crkve i dovođenju jednog svog

¹ I Nikola Škrlec (1731.—1799.) još je više značajan faktor u rješavanju tadašnjih ekonomskih problema, naročito kao pisac traktata u fiziokratskom smislu: »Descriptio physica politicae situationis Regni Hungariae relatae ad commercium, pro Exc. D. Nicolaum Skerlec, pro deputatione commerciali elaborata« i zatim »Projectum legum motivatum in Objecto Oeconomiae publicae et Commercii perferendarum, per N. S. de Lomnicza etc. elaboratum et Excelsae Regnicolari Deputationi in commercialibus anno 1791 exhibitum« (štampano istom 1826. u Požunu). U tom »Projektu« kaže m. o. »...Duh je našega ustava vojnički, i ne može se slagati s duhom trgovačkim. Cijeli je odgoj u gospodstvu takav, da ne mogu imati smisla za trgovinu. Treba dakle, da bude bar zakon dopusni, koji će zaštititi one, koji su sami od sebe skloni trgovanju. (Art. XXVIII.)«.

svećenika.² Ovu promećurnost i aktivnost napominje, uostalom, i car Joseph II. u tajnim instrukcijama desetorici komesara 30. III. 1785. § 12.: »Rajci su ljudi vešti, ali većma na lukavstvo gotovi, koji, kad se doteraju, bivaju pošteni vojnici, al doveća većma ginu za trgovinom.«³

Uopće, te instrukcije napominju i Hrvate: § 5. Hrvati najviše nečovečno pustoše šume, i u njih je još jednako zla navada, da najlepša drveta podpale i sagore, te tako su cele šume utamanjene. Da toga nebude moraće se najstrožije tom na put stati. — O peštanskim trgovcima § 10. Rajce i neunijate Grke, koji se zadržavaju trgovine radi u ovom srezu... treba ponajbolje zaklanjati od svakoga zlostavljanja, jer oni teraju doista promet za hasnu«. Ali protiv toga stanovišta otkrače zagrebački elaborat, navodeći ovako:

»...Erant tunc tempora regno huic et Uni, quam profitebantur, Romano Catholicae Religioni per quam infensissima, et tamen fidelis Christo populi Corda non expuquarunt, quia si necessitas postulasset, cum vitae etiam periculo, verae fidei hostes longe propulsati fuissent. Et tamen nunc quae temporum mutatio!...

»Nonnulli quidem non desunt, qui hos pressius manentent, et pro his publici utilitatem allegant, ac si illi Merces, quas defferunt, praetio leviori distraherent, minus pensitates, et si ratio haec veritate nitereur, pro rerum praetio religionem discernimini subjici, aut leges quae hos regno

² Isp. E. Laszowski, Začetak pravoslavne crkvene općine u Zagrebu. »Narodna Starina« II. Zagreb, 1923. str. 71.

³ Кратак извештај о стању расејаног многобројног Илирског народа по цар. и краљ. наследничким земљама. Прев. Ал. Сандић, Беч, 1866.

arcent, violari non debere ignorantes etiam simulatas eorum fraudes quas apud debiliorem plebem sive in Mensura sive in pretio comittunt, inadvertentes item diversimoda pericula quae omnes in Unum Cives, et Civitatum Incolas manent.

»Isti namque sunt, qui durum Argentumque a populo pretio quo volunt colligunt, res omnigenas, imo eticum purtivar praemunt, et oculant.

»Isti sunt, qui nonnunqui Uxores a Maritis et Proles a Parentibus subducunt, omniaque praemissa, quo minus publico eveniant, ad ipsa Turcica suae originis loca transferrant, quorum utique quam ullius privatae utilitatis major habenda est ratio...«

»Civitas haec Regia est, saeculorum usu in suis firmata privilegiis, dominam habet Reginam, Apostolicam Reginam pientissimam, simul ac potentissimam haec illam ab haeresi hucdum immunem contra quosuis occurrentes adversarios semper securam, integramque conservavit...« Etc. etc.

Pa zatim nastavlja predstavka:

»Na sajmovima ti »Grci« trguju sa svakvom robom, a nepravedno je što ti Grci stoje još i u Varaždinu, Križevcima i u Koprivnici, te se, očevidno, i pomažu. Kaptol ne bi smio u propast bacati zagrebačke trgovce, a za volju jednog ugovora sa šizmaticima. I ako se ove akatolike ne makne, biće velika zla, a ipak bi ih se moglo na osnovi zakona...

I zato neka se udostojе mjerodavni »exemplo avorum et proavorum suorum« neka odstrane nepočudne došljake. Tako su u ono vrijeme preponizno molili »Mercatores Civitatis...«, molili i biskupa i kaptol, a molili su, da »Grci« ne bi više smjeli trgovati »cum damno nostro maximo«.

Dr. Josip Matasović.

JEDNA STARA KNJIGA OBRTNOG POMOĆNIKA U KARLOVCU

Prije sto godina izdana je u Karlovcu jedna obrtna knjižica nekom Florijanu Machečeviću, koja mi je do ruku dopala lijepo i solidno uvezena u originalne stare korice. Naslov glasi: Von dem Magistrate der königl. Freystadt Karlstadt in Kroatien 1 Wanderbuch. Nach der hohen königlichen ungarischen Staat-halterei-Verordnung vom 16. Juli 1816. Nr. 21080. 32 Seiten enthaltend. Karlstadt, 1829. Gedruckt bei Johann Nep. Prettnner, Buchdrucker und Buchbinder. Knjižica je izdana na njemačkom jeziku za tesarskog pomoćnika Florijana Machečeviča, rođena u Karlovcu, 18 godina starog i katoličke vjeroispovjesti. Slijedi opis osobe i vlastoručni potpis. Na slijedećoj strani nalaze se popisi, kojih se putu-

jući pomoćnik mora držati, da ne bude kažnjen. 1. »Vandrovac« ne smije ostaviti državu bez naročite dozvole c. kr. oblasti. 2. Vandrovac mora čuvati ovu putničku knjigu, te se mora s njome kod svakog mjesnog poglavarstva prijaviti, kad zatraži posao ili ne. 3. Dozvoljeno putovanje kroz tri godine imade se upotrijebiti za koristan rad, te se imade u tu knjižicu zabilježiti vjerodostojna svjedodžba o njegovom radu i ponašanju, a svako prosjačenje je zabranjeno. 4. Svake godine imade prijaviti svojoj oblasti (gdje je rođen) i svoje prebivalište. 5. Nakon svršenog »vandrovanja« treba da se posjednik knjižice povrati u svoju domovinu. Tu se imade prijaviti svojoj oblasti, da je svršio svoje putničke godine, bez kojih